

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՅ

ԱՌՋԵՒՐ ԱՌՆԵԼՈՒ ԿԵՐՊ

ՄԱՍՆ Ա

Հիները Կելտոսի և Ասկղեպիոսի վրձույն համեմատ՝ բժշկութեան արուեստին առաջին նպատակ՝ Առողջութեան պահպանութիւնը կը դնէին: Վասն զի թէ որ մարդկային երջանկութեան հիմնական սկիզբը առողջութիւնն է, առանց ասոր ամենայն ուրիշ բարիք պակասաւոր են: Բայց սակայն վայելելու համար պէտք է վերցընել գէշ սովորութիւնները ու ծուռ կարծիքները. ու ճանչնալ քանի մը ճշմարտութիւն, որ ամեն վիճակի մարդկանց հարկաւոր ու օգտակար կ'ըլլան, որոնց վրայ մէկիկ մէկիկ կը խօսինք հոս: Եւ թէպէտ ուրիշները խօսած են աս տեսակ նիւթերու վրայ, բայց երբեմն երբեմն գիտուն բժիշկները պէտք է որ ջանան յիշեցընելու. և աս պարտքը աւելի կը հարկաւորին միտքերնին ձգելու, որովհետեւ ամեն ատեն նոր սերունդ մարդկան՝ տարիներ անցնելով կը փոխեն հին սովորութիւնները, և անոնց տեղ ուրիշ սովորութիւններ ընդունելով՝ մասնաւոր ախտերու մէջ կ'իյնան, և առանձին հիւանդութեանց տէր կ'ըլլան:

ԳԼՈՒԽ Ա

Բարեխառնութիւն.

Կանոնաւոր առողջութիւն ունենալու գլխաւոր միջոցներէն մէկն է բարեխառնութիւնը. թէ որ երիտասարդութեան ատեն այսպիսի կեանք վարէ մէկը, Քորնաբոյ Վենետիկցիին ըսածին պէս, երջանիկ ու երկայն ծերութիւն կ'ունենայ: Իսկ ընդհակառակն բոլոր հին ու նոր բժիշկները կը հաստատեն թէ մեծաւ մասամբ խիսից ու հիւանդութեանց աղբիւրը՝ որ այսչափ մարդկային ընկերութեանց մէջ սրածութեան պէս կը տարածուին, և անոնց ճարը չըլլուի, անկարգ կերուիւմէն է

և առողջութեան կանոնները չի գիտնալէն: Որպէս զի առողջ մարմին և միտք ունենաս, նայէ որ չատակերութենէ զգուշանաս: Լաւագոյն սնունդ ան է՝ որ նեղութիւն չզգար մէկը կերակրէն վերջը, ոչ մարմնոյ և ոչ սրտի:

Երբոր մէկուն ստամոքսը կերակրոց սաստիկ խճողելէն ընդարձակած է ու գրեթէ անպիտանացած, չկրնար բաւական ուժ ունենալ հարկաւոր մարսողութիւնը ընելու: Եւ ոչ ալ աղէկ բան մըն է ստէպ բստէպ մաքրողական և ուրիշ գեղեր առնել մարսելու համար. վասն զի աս գեղերը փոխանակ տկարացած խախալոցը զօրացընելու, մարմինը կը տկարացընեն, և կեանքը կը կարճեցընեն: Եւ ալ գէշ կ'ընեն անոնք, որ մարսելու համար ոգիւտ ըմպելիքներ կը խմեն չարաչար, որոնք ալ աւելի իրենց ստամոքսը կ'աւրեն: Աս խանգարումը՝ կրնայ միայն ժուժկալութեամբ կերակրոց, շարժմամբ և չափաւոր ու աղէկ ջրով շտկուիլ. և կամ ինչպէս իմաստուն բժիշկ մը կ'ըսէ, կրնայ երբեմն առնուիլ երկու կամ իրեք կրամ գեղին սապօի գեղահատ՝ խաշխաշի ոգիքով շինած: Այսպիսի ճշմարտութիւն մը, որ ամենապայծառ կը ցուցընէ մեզի ամեն օրուան փորձը, (թէպէտ չատերը այնչափ իրենց վնասովը կ'արհամարհեն ասոնք) չատ երևելի և անուանի բժիշկներ քարոզեր են և կը քարոզեն միշտ:

ԳԼՈՒԽ Բ

Կերակուր.

Թէ որ տղայ մը հաստատուն կազմուածքով ծնած է, մայրական կաթը տմեն կաթէն աւելի ուժ կու տայ անոր կազմութեանը: Վերջը՝ որպէս զի պահուի տղուն բարեկազմութիւնը, չատ օգտակար է տալ կովու կաթ, հաւկիթ, պարզ տալուրներ, ընտիր հաց, քիչ միս, համեղ և հասուն պտուղներ, և ինչուան 12 և կամ 14 տարուան չըլլայ՝ համեմեմներով չինած բաներ ու կծու ըմպելիքներ չիտաս: Մեծնալու ատեն տղուն ուժ տալու համար մեծ օգուտ կ'ընեն պարզ կերակուրները. նայէ որ խառն ըլլայ միսը խոտեղէնով. վասն զի խոտեղէնին ու պտղոց սննդական մասունքը քիչ ըլլալով, մօինը որ շատ է՝ կը բարեխառնէ: Մեր աղետաց երկայնութիւնը ոչ այնչափ մսակեր կենդանեաց պէս կարճ է՝ և ոչ ալ խոտակերաց պէս խիստ երկայն, այլ չափաւոր է. կարծես թէ

կիմացընէ մեզի թէ կերակրոց խառնուրդը աւելի պէտք է ընտրել քան թէ աս կամ ան կերակուրը ուտել: Բաց ասկէ առողջ կեանք ունենալու համար պէտք է ամենօր կերակրիդ երրորդ մասը հացըլլայ, նոյնչափ ալ միս ու խոտեղէն. և երբեմն երբեմն նաև պէտք է ամբողջ մէկ տեսակը զանց ընել: Որչափ կրնաս նայէ որ նաև սիրտդ հանգիստ բռնես. առանց ասոր հազար ու մէկ կերակրոց զգուշութիւններդ փոճը կ'երթայ, և կամ առողջութիւնդ կատարեալ չպահուիր: Փախիր աս բանիս համար տգոհութիւններէն, և սրտի այլայլութիւններէն. և մանաւանդ մաղձոտութենէն, որ ամենէն մահացութիւնամիտ է մարդուս բնական և բարոյական կենդանութեանը: Վերջապէս կերակրոց ընտրութեանը և անոնց չափաւոր գործածութեանը հետ հարկաւոր է նաև աղէկ ծամելը, և ըստ բժշկաց առաջին մարսողութիւնը ասկէ կը կախուի. և այնչափ իրաւ է ան՝ որ երեւելի Պոէրհաւ բժիշկը՝ երկարակեցութեան իրեք պատուէր կու տայ, այսինքն ոտնը, ծամել և շրջել: Անգղիացի Տարվեն բժիշկն ալ կը հաստատէր որ կերակուրը վեր 'ի վերոյ ծամելէն առաջ կու գան ստամոքսի յուշիկ բորբոքմանց մեծ մասը, որ այլ և այլ կերպարանքով և զանազան և կարգէ դուրս երևոյթներով շատ մարդիկ կը տագնապեն, և ամենէն ուժով կազմուածք ունեցողներն ալ կը տկարացընեն: Այսպէս ստամոքսին չծանրացընելով, և չուտելով սոխի ու բողկի պէս ծանր ու դժուարամարս կերակուրներ՝ որ մարսողութիւնը կը խանգարեն, և չունչը կը հոտեցընեն, և ձգուտանք կը պատճառեն, կատարեալ մամաց կը կապէ ստամոքսին մէջ, և կարգի մէջ կը պահուին մարմնոյն և ըզեղին ուժը. և փորոտեաց խողովակներուն խցումը, յօդացաւորութիւնները, և անթիւ տեսակ մորթային և գարշելի ուռեցքները կ'արգելուին: Երեւելի է Վրետէի հին ժողովրդոց երկարակեցութիւնը. ասիկայ իրենց սակաւակերութեան կու տան, որուն մէջ գեղեցիկ օրինակ եղան:

Թէ որ կերակրոց ժուժկալութիւնը հարկաւոր է որպէս զի մարմնոյ կազմուածքը չայլայլի և առողջ ըլլայ միշտ, այսինքն է որ հիւանդներուն վրայ աւելի սաստիկ պիտոր ըլլուի աս զգուշութիւնը. որոնք շատ անգամ՝ հիւանդապահաց ծուռ կարեկցութենէն աւելի կը վնասուին և կը մեռնին, քան թէ նոյն իսկ հիւանդութենէն:

ԳԼՈՒԽ Գ

Ըմպելիք.

Առողջ ապրելու աղէկ ու պարզ կանոնը ան է որ ամենեւին չխմես բան մը հաճոյիցդ համար, հապա միայն ան ատեն երբ որ ծարւիս: Հին Եգիպտացւոց և Փիւնիկեցւոց կերակրոյ ատեն բան չխմելը մեզի գովելի բան չերևնար. կարծր բանի մէջ հեղուկ խառնելով՝ կը դիւրանայ ներքին մարսողութեան գործողութիւնը: Ուրիշ տեղ կը խօսինք հասարակ ըմպելիքներուն վրայ, հոս միայն կը յիշեցընենք որ շատ գէշ բան է մանկանց և տղայոց գինի խմցընելը տասուերկու տարուընէ առաջ. վասն զի սաստիկ ուժով կը խռովէ բարակ երակներուն թելերն ու վառվռուուն արիւնը, և կրակի պէս կայրէ կը մրկէ հաստատուն բարեխառնութիւններն, և անոնց փափուկ սրտին մէջ կանխիկ կը զարթուցանէ կիրքեր, որ դիւրաւ չկարենալով սանձուիլ՝ գէշ գէշ վտանգներու մէջ կը ձգեն:

Անոր համար պէտք է չափահասներն ալ զգուշանան գինիի և ուրիշ ոգիւտոր ըմպելիքներու չարաչար գործածութենէն. վասն զի իմաստունին ըսածին պէս, խելացիներն ալ կը խելագարէ: Բաւական չենք կրնար գովել այն մարդասէր անձանց ջանքը, որոնց պարագլուխ է Հայրն Մթթիէօ իռլանտացին, որ կրցան նախ իռլանտա մտցընել բարեխառնութեան ընկերութիւնը, ետքը նաև Անգղիա, Բուկովտիա ու նաև Ամերիկա ալ հաստատուեցան այսպիսի ընկերութիւններ. որով շատ մեծ օգուտ ըրին ժողովրդեան բարքը ուղղելու, և անոնց առողջութիւնն ալ աւելի հաստատուն պահելու: Ուստի մեր ազգն ալ անոնց նախանձաւոր ըլլայ, որպէս զի հաստատուելով այսպիսի Բարի ընկերութիւն մը՝ վերցուի ըմպելեաց չարաչար գործածութիւնը, որուն խիստ շուտով ետեւէ կ'ըլլայ դամիկը. ու չափաւորութեամբ աւելի առողջ, բարի ու աշխատասէր ըլլայ: Վերջապէս բարեխառն երկրի բնակչաց ամենեւին յարմար բան չէ սաստիկ ետեւէ իյնալ կրակոտ ըմպելիքներու:

ԳԼՈՒԽ Դ

Օդ .

Օդը կենդանական կազմութեան անհրաժեշտ հարկաւոր նիւթերէն մէկն է : Բազմամարդ քաղաքաց մէջ շատ կենդանական և բուսական նիւթոց ապականութիւնները օդին հարկաւոր մաքրութիւնը կ'աւրեն . թէ որ ուրիշ կերպով չես կըրնար ճարմը ընել այսպիսի անպատեհութեան , աղէկ կ'ըլլայ բաց ու դաշտային տեղուանք երթալ՝ որպէս զի աւելի մաքուր , ազատ ու չոր օդ առնես : Շատ անգամ բազմախուռն եկեղեցեաց մէջ . և ուրիշ գոց ու նեղ տեղուանք մարմուռը կը պատահին . ջերմանոցներն ալ աս փեսք ունին որ օդը կ'անգայտացնեն և անոր առաձգութեանը և շնչառութեան արգելք ըլլալով , կը ցուցնեն որ հարկաւոր է խուցերը հովահարել , և ուր որ շատ մարդիկ ժողովուած են՝ երբեմն օդը փոխել : Բայց ըսածնիս ընդհանուր պէտք չէ իմանալ . վասն զի ձմեռուան և աշնան վերջերը շատ աւելի լաւ է գիշերուան օդը քաղաքի մէջ , քան թէ դաշտի մէջ . վասն զի թրթուածին կազին առողջարար արտաշնչութիւնը կը պակսի տերեւաթափին պատճառաւ , և անոնց փտութենէն վտանգ առաջ կու գայ : Գոց ու պառկելու տեղուանք թաց թաց լաթեր կախել , սաստիկ հոտաւէտ ծաղիկներ , պտուղներ ու ցորեն , և այլն , դնելը վտանգաւոր բան է . նոյնպէս նաև մորթեր՝ ուսկից փնասակարնիւթեր կ'ելլեն՝ չըջկայ օդը կ'ապականեն և արիւնային հիւթերը մարմնոյն մէկտեղը կը ժողվեն , գլխացաւութիւն ու ամեն տեսակ ցնցումն ջղաց կը պատճառեն : Շատ գէշ բան է խոնաւ ու նոր պատ շինած տան մէջ բնակելը , որովհետեւ յօդացաւ , ջղացաւ և ասոնց նման հիւանդութիւններ կը բերեն մարդուս վրայ : Անոր համար խելացի օրէնք մը ունէին Հռոմայեցիք , որ իրեք տարի չանցած՝ նոր տան մը մէջ բնակելը արգելած էր : Ով որ կը յանդգնի բաց օդի մէջ պառկիլ , կամ բաց պատուհանով , և մանաւանդ ուր որ օդը չոր չէ , ընդհատ ջերմերու կը հանդիպի , յօդացաւ , ականջի ու աչքի ցաւ կ'ունենայ : Օդին խոնաւութիւնը սաստիկ ներգործելով շատ կենդանական ու բուսական նիւթոց վրայ , կը քայքայէ իրենց կազմուածքը , և փտութիւն կը պատճառէ . և ասկէ կ'ըլլան բորբոսները , թունաւոր բոյսեր և ուրիշ տե-

սակ մանր և աներեւոյթ տնկեր՝ որ մէկմէկու վրայ կը բուսնին , ու փնաս կը բերեն գործարանաւոր մարմնոց : Այսօրուան օրս շատերը կը կարծեն որ բուսոց և կենդանեաց , նաև նոյն իսկ մարդկանց շատ հիւանդութեանց պատճառը աս տեսակ մանրացոյցով տեսնուելու էակաց ծննդենէն է : Մաղձացաւին ալ պատճառը ասոնց մեր ստամոքային բարակ աղեաց մէջ մըտնալէն ըլլալը կարծողներ եղան : Մորթային և տաքցընող խոցը , բերնի աներեւոյթ պղտի խոցերը , շատ տեսակ մորթային ախտերն ալ ասկէ առաջ գալը՝ քանի մը երեւիլի բժշկաց կարծիքն է : Ասկէց 'ի զատ՝ փորձը մեզի կը սորվեցնէ որ վայրայարկի կամ գետնի վրայ բնակարաններուն մէջ անվրէպ պարբերական պարզ ջերմ և կամ մահահոտ ջերմ կ'ըլլայ խոնաւութենէն : Ասով խոնաւութիւնը , ինչպէս կը մեկնէ Հարթման անունով բժիշկը , մորթային արտաշնչութիւնը արգիւծելով , կենդանական ելքտրականութեան ջերմածինը այլայլելով , ու շնչառութեան օդային թթուածինը կորսնցնելով , տեսակ մը այրեցումն կը պատճառէ , և ածխային թթուութեամբ կը ձեւացնէ : Այսպիսի քննութիւններէն յայտնի աս կը հետեւի որ ծխնելոյզ եղած տեղուանք խիստ քիչ անգամ խոնաւ կ'ըլլան , և անոր համար աւելի առողջարար են քան զջերմանոց եղած տեղուանք , վասն զի գոլորշիքը որ վեր կ'ելլեն՝ քիչ քիչ վազուկ օդէն կը զատուին՝ ուսկից կը ծնանի բոցը . անանկ որ դրսի օդը ներսինին հետ անդադար խառնուելով՝ միշտ կը փոփոխէ զօդը ու կը մաքրէ , ու անով ամենուն հարկաւորութիւնը կը լեցնէ . որ ըստ փորձոյ հմուտ բժշկաց ոմանց , պէտք է որ վեց խորանարդ մեզր օդ շնչէ ամեն մէկ ժամ : Մարդ դիւրաւ շնչառութիւն կ'ընէ հովահար տեղուանք , և ուր որ օդը առաձգական է և մաքուր . ընդհակառակն ուր որ օդը գոց է , և շատ մարդիկ խռկած են և ջերմանոց ալ կայ , ան տեղուանք բաց 'ի վերի ըսած խոնաւութենէս , կը հաւաքուին նաև ազօդ և ածխային թթուածին : Անոր համար շատ գովելի սովորութիւն է՝ գորգ , չուխայ , այլ և այլ կենդանեաց մորթեր գործածելը , տախտակամած գետին , խսիր և կըրկին պատուհան . և ձմեռը նայելու է որ մարդուս բնակած խուցը հարաւային կողմը ըլլայ , վասն զի ասով՝ նաև առանց վերի ըսած գործիքներուս , օդին բարեխառնութիւնը չափաւոր կը բարձրանայ և առողջութիւննիս քիչ փնաս կը կրէ :

ԳԼՈՒԽ Ե

Կրէ և կամ ծեծած կղմնորէ շինած տան
յատակները .

Նոյն պատճառներուն համար կրէ կամ
ծեծած կղմնորէ, քարէ և ուրիշ նիւթե-
րով շինած յատակները ըստ հմուտ բժշկի
մը, և բնական խելքով ալ մտածելով՝ փնա-
սակար են . վասն զի ցուրտ եղանակներուն
օդին մէջի գոլորշիները՝ աւելի ցուրտ ըլլա-
լով՝ քովի առարկաներէն, խտացած կ'իյ-
նան աս տեսակ յատակաց վրայ, որոնք
շարունակեալ խոնաւութիւն կը ձգեն, ու
փնաս կու տան մեր մարմնոյն . մանաւանդ
պզտի տղայոց, որովհետեւ իրենց երա-
կաց թելերը աւելի փափուկ են, և շատ
անգամ անոնց վրայ ժամերով կը նստին
ու կը պառկին: Ուստի աղէկ կընեն ու-
րոնք որ այսպիսի փնասակարութիւններէն
կը զգուշանան, զաւելնին չոր տեղուանք
քաղցրնելով, և ըստ բարեխառնութեան
եղանակին նաեւ նստեցընելով: Կրնանք
ապահովաբար ըսել իբրեւ ստոյգ բան որ
ուր որ տան յատակները տախտակամած
են, ինչպէս են Սթիրիայի, Ֆրիւլի և
Լիւրիկէի տները, հոն խիստ քիչ անգամ
կը պատահին տղայոց վրայ խոյլք պարա-
նոցի, և աւելի քիչ է կուզ ըլլալը:

ԳԼՈՒԽ Զ

Ջերմութիւն, և Ջերմանոցք .

Չափազանց տաքութիւնը մարդուս ու-
ժը կը տկարացընէ, անդամները կը խախ-
տէ, որով աւելի կը զգանք ցրտին զօրու-
թիւնը: Չափաւորը արտաշնչութեան կ'օգ-
նէ և մարսողութիւնը կը դիւրացընէ . այն-
չափ ստոյգ է աս բանս, որ ստամոքսի շատ
ցաւերը առաջ կու գան սաստիկ ցրտէն
աղէկ չմարսելուն համար . ուստի լերդին
կողմը չփելով կ'առողջանան, և կամ տաք
լաթեր դնելով ստամոքսին վրայ: Նմանա-
պէս նաեւ փնասակար է բաւական տաքու-
թիւն չունենալը . անոր համար հարաւա-
յին կողմի բնակիչներուն աւելի երազ ու
դիւրաւ խելքերին կը բացուի, նաեւ խիստ
շուտ ալ կը ծերանան, մինչդեռ հիւսի-
սային կողմի բնակչաց սրճափ ուշ է գոր-
ծարանաւոր էակաց մտաւորական կարո-

ղութեանց բացուիլը, աւելի երկայնա-
կեաց և ուժով կ'ըլլան: Եւ իրաւի հիւսի-
սային կողմի բնակչաց մէջ բաւական հո-
գի կը գտնուին որ 100 տարի անցած են .
բայց Ափրիկէի մէջ և ոչ մէկ հոգի կը
գտնես: Անոր համար կը կարծուի որ դը-
ժուարաւ կրնան ութսունամեայ հասակին
հասնիլ անոնք, որ ջերմանոցներու և ա-
րուեստական ջերմութեանց չարաչար և
տեէ կ'ըլլան, գոնէ առանց հագուստին
թեթեւցընելու՝ ասանկ տաք խցերուն մէջ
մանելու ապենին, որպէս զի վերջը ելլա-
լու ատեն նորէն հագնին: Կարգէ դուրս
բան չէ որ այսօր բարակ ցաւ ունեցողները
ու կաթուածահարները շատցած են . վասն
զի ատեն մը ջերմանոցներուն տեղը ծրխ-
նելոյդ կը գործածէին: Ջերմանոցները
խցին չըջակայ օդին բարեխառնութիւնը
սաստիկ բարձրացընելով, աւելի փնաս
կու տան առողջութեան քան թէ օգուտ:
(Բայց հիւսիսային բնակչաց վրայ չէ խօս-
քերինս, ուր անկարելի է ջերմանոց չա-
նեցընելը): Անոր համար այսպիսիները
անդադար տաքէն ցուրտ երթալով, և ար-
տաշնչութիւններն արգելուելով, և ան-
գայտացած ու ապականեալ օդուն մէջ
կենալով, շատ անգամ հարբուխ, հազ,
յօդացաւութիւն և այլ և այլ տեսակ թո-
քային բորբոքումներ կ'ունենան, ինչուան
նաեւ խաղաւարտեալ թոքախտութիւն:
Ուստի աս չափազանց տաքութենէն ըզ-
գուշանալու համար պէտք է յարմար ըզ-
գեստներ հագնիլ, որպէս զի չկորսուի
կենդանական տաքութիւնը, և անմիջապէս
մարմնոյն վրայէն բրդեղէն հագնիլ: Յուր-
տին դարման կ'ըլլայ նաեւ հարաւային
կողմ բնակելով, խուցը չոր պահելով, ու
շարժմունք ընելով:

Կազով լուսաւորած խցերու մէջ, որոնք
բաւական հովահարութիւն չունին, շատ
անգամ կը հանդիպի մարիլ, չունջը խղ-
դուիլ և յանկարծական մահեր . ինչպէս
աս տարիներս Սդրասպուրկ քաղաքը ամ-
բողջ մէկ ընտանիք մը այսպիսի պատճա-
ռաւ չնչերին բռնուելով մեռան: Նմա-
նապէս փնասակար է խցերը կախուղ կամ
պինդ ածուխով տաքցընել, և շատ ճրագ-
ներ վառել . վասն զի բոլոր աս տեսակ
բաներու մէջէն ածխային թթուութեւ
սուած մահաբեր կազը քիչ շատ ելլելով,
կրնայ յանկարծական մահ բերել, ինչպէս
քանի մը անգամ հանդիպեցաւ: Աս վը-
տանդիս մէջ չիյնալու համար՝ օգափոխ
գործիքներ կը գնեն այսպիսի տեղուանք, և
կամ ամենէն վերի պատուհանները բաց կը
թողուն որ օդ բանի ժողվուած անձանց

վրայ և զովացընէ զիրենք, ինչպէս կը հանգիստի ոսկերչաց ու խահվէի խանութները, և ուրիշ գործատանց մէջ, ուր որ ածուխ, կազ և շատ բազմութիւն ճրագի անհրաժեշտ հարկաւոր են գործաւորաց:

Կը շարունակուի:

Փայտի սղոցուքէն շաքար հանել.

Թերեւս մէկն լսելով թէ փայտի սղոցուքէն ալ շաքար կրնայ հանուիլ, իրեն անկարելի առաջարկութիւն մ'երևայ. սակայն չկայ բնաւոյժ մը՝ որ տարակուսի այս առաջարկութեանս վրայ: Հիմայ այն հանճարեղ անձն կը պակսի, որ կարենայ այս առաջարկութիւնս 'ի գործ դնել և յարգիւնս բերել: — Ո՛րչափ շահաւոր պիտի ըլլայ զիտութեան այս արդիւնքս ալ, եթէ կարենայ ասով ընուլ մարդկանց շաքարի գործածութեան պէտքը:

Այլ և այլ նիւթերէ կը հանեն աղնիւ շաքար, բաւական արժան գնով. ինչպէս օսլայէն՝ այսպէս ալ, մանաւանդ թէ աւելի առատ՝ կ'ելլայ շաքար փայտի սղոցուքէն Եւրոպիոյ ամեն կողմերը:

Փայտի ամեն երակներն, նոյնպէս հին մին լաթեր կրնան շաքար ըլլալ. և այս օրագրիս նիւթական մասերն ալ, եթէ ուրիշ պայմանի մէջ գտնուէին, կրնար ըլլալ որ շաքար ըլլային:

Նոր տեսակ կառք. — Անգղիացի օրագիրները կ'իմացունեն որ Պիրմինկէմ քաղաքը ընկերակցութիւն մը ձևացած է մօտ ատեններս տեսակ մը կառք շինելու բոլորովին նոր: Կառքին կմախքը երկրթէ պիտի ըլլայ, բայց բոլոր տախտակամածները, որ սովորական կառքերու մէջ փայտեայ կ'ըլլայ, հոս պիտի ըլլայ ծեծուած և լոսած թուղթ: Տարակոյս չկայ որ հալած

և պնդացուցած թուղթը այնպիսի դիմացկուն ոյժ կը ստանայ, ուրիշ շատ արուեստից մէջ փորձուած, որ եթէ փայտէն աւելի չէ, գոնէ անոր հաւասար սերտութիւն և հաստատութիւն ունենալը չկրնար մերժուիլ: Իսկ թեթեւութիւնը քան զփայտը և գործելուն զիւրութիւնը անհամեմատ աւելի կ'ըլլայ, երբոր մտածենք որ թափու մետաղներու պէս ամենայն ձև կրնայ առնուլ: — Պիրմինկէմի ընկերութիւնները կը լսեմք որ բազմաթիւ յանձնարարութիւններ ունեցեր են ցարդ:

Զգայունութիւնը շատ անգամ երևակայութենէ կ'ելլէ, քան թէ սրտէ:

Ընտանեաց սէրը յոմանս անձնասիրութիւն է:

Գոռոզութիւն, շահասիրութիւն և անհաւատութիւն՝ ոչ այլ ինչ է բայց անսիրելութիւն:

Ախտերը այնպէս քաղաքները կը ժողովին, ինչպէս անասունները 'ի վաճառանոցս:

Պզտի առաքինութիւնները երբեմն միջնորդ կ'ըլլան մեծամեծ պակասութեանց:

Ազնուական անձանց կատարելութիւնը պարտք մըն է. իսկ ցածերուն պարտքը պերճութիւն մըն է:

Փոյթը երազութեան կը յաղթէ. ճապուկութիւնը ուժի:

Ն. ԹՈՄՄԱՋԷՆՑ